A C T A U N I V E R S I T A T I S L O D Z I E N S I S
KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW 17, 2010

https://doi.org/10.18778/0860-6587.17.60

Magdalina Mitrewa
Uniwersytet Warszawski

Kryteria wyboru i cel edukacyjny tekstów w podręczniku *Mówta, co chceta* autorstwa Magdaleny Mitrewej i Stanisława Dubisza

Specyfika polonistyki zagranicznej „nie przejawia się w odmienności uprawianego przedmiotu, którym jest 'literatura polska i język polski, ich stan współczesny oraz historia' (*Słownik...* 1964: 894) ani też we wspólnym – z natury rzeczy – nauce uprawianej w Polsce i za granicą celu działań poznawczych, na ten sam przedmiot skierowanych. Mając charakter naukowy, cel ten pozostaje autonomicznym, nie podporządkowany aktualnym względom politycznym, ekonomiczny, a nawet – ośmielę się powiedzieć – narodowym", stwierdza A. Nowicka-Jeżowa, która powołuje się na wypowiedzi polonistów polskich i zagranicznych, podkreślając: „Swoistość polonistyki zagranicznej wynika […] z perspektywy poznawczej: usytuowania badacza poza obszarem kultury polskiej", ponieważ „polonistyka zagraniczna, która wyrasta z odmiennej gleby kulturowej, postrzega badany przedmiot inaczej niż nauka polska" (Nowicka-Jeżowa 2001: 27).

Podręcznik pt. *Mówta, co chceta, czyli ściągawki z wiedzy o polszczyźnie i kulturze słowa* autorstwa Magdaliny Mitrewej i Stanisława Dubisza (2004), jako pomoc dydaktyczna skierowany jest do polonistów-cudzoziemców oraz do przedstawicieli Polonii na całym świecie. Zawiera w świetle tego rozumienia tematy, które w polonistyce zagranicznej albo nie są postrzegane w ogóle, albo są widziane inaczej: gwary polskie (ludowe, środowiskowe) i polonijne, zapożyczenia z języków obcych, język propagandy politycznej, niektóre zagadnienia poprawności językowej, funkcjonowanie inwektyw w przestrzeni społecznej, tendencje i perspektywy rozwoju polszczyzny w warunkach Unii Europejskiej.

Do części językoznawczej podręcznika dołączona jest bogata antologia tekstów, ilustrujących przedstawione zagadnienia językowe. Są to teksty z zapisem

gwar polskich i polonijnych oraz teksty lub fragmenty utworów znanych polskich pisarzy i poetów, w których twórczości (prozie bądź poezji) można odnaleźć elementy gwarowe. Te teksty mają podwójny cel edukacyjny – ważny jest nie tylko ich język, lecz również treść, która niesie sporą dawkę informacji o kulturze, historii, tradycjach oraz życiu codziennym Polaków w różnych regionach Polski, w różnych okresach historycznych. Ich język i styl odzwierciedlają bogactwo form oraz inwencji autorów tekstów, podczas gdy ich treść (warstwa poznawczo-kulturowa) odzwierciedla dawne i współczesne polskie realia, przybliżając zagranicznemu poloniście lub przedstawicielowi Polonii, przynajmniej do pewnego stopnia, atmosferę intelektualną oraz kulturę codzienności, w której żyją od urodzenia Polacy w swojej ojczyźnie. Tym samym podręcznik wpisuje się we współczesny nurt nauki języków obcych, łączący język z przesłankami kulturowymi.

Innymi słowy, podejście autorów do omawianej pracy jest określone zasadami tzw. komunikatywizmu (inaczej – metodologii komunikacyjnej), który opiera się na założeniu, że – jak to określa Alosza Awdiejew – „w języku nie ma ostrego podziału na jednostki gramatyczne – organizujące, i jednostki znaczące – przekazujące sens, wszystkie jednostki wspólnie organizują przekaz i biorą udział w procesie informacyjnym, który ma charakter złożony i wielowarstwowy, a każda jednostka wnosi zauważalny wkład do tego procesu" (Awdiejew 2001: 23–29).

Podobne podejście do współczesnych podręczników dla cudzoziemców prezentuje wielu glottodydaktyków zagranicznych i polskich. W. Tichomirowa (Uniwersytet im. Łomonosowa, Moskwa) rozpatruje tekst literacki jako „teren spotkania/zderzenia kultur", podkreślając, że „myśl naukowa kumuluje się na badaniu czynników społecznych z jednej strony, a z drugiej – właściwościach życia kulturowego narodu, które odzwierciedlają się w faktach literackich oraz wpływają na rozwój literatury" (Tichomirowa 2001: 215–216). P. Obućina (Uniwersytet w Belgradzie) patrzy na nauczanie języka polskiego jako obcego w perspektywie pracy z tekstem dramatycznym, co daje mu podstawy do stwierdzenia, iż „na samą naturę komunikacji w danym języku wpływają wyraźnie niektóre fenomeny", z których pierwszy to „całokształt kultury, materialnej i duchowej, w której język jest zanurzony" (Obućina 2001: 169).

Na podstawie swojego doświadczenia lektora gościnnego w Sztokholmie M. E. Sajenczuk (Uniwersytet Łódzki) stwierdza, że „trafnie dokonany wybór wiedzy kulturoznawczej, zgodny z programem językowym, przyczyni się do osiągnięcia oczekiwanej przez studentów kompetencji komunikacyjnej i kulturowej" (Sajenczuk 2001: 297), zaś A. Chrupczalski i D. Kołodziej (Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin) zwracają uwagę na zmianę formuły metodycznej w nowych podręcznikach, w których „potrzeba wiązania podręcznika z pozapodręcznikowymi środkami dydaktycznymi jest sprawą oczywistą" (Chrupczalski, Kołodziej 2001: 222). Z kolei J. Kowalewski (Centrum Meto-

dyczne Nauczania Języka i Kultury Polskiej, Drohobycz) zaznacza, że „w programie kulturowym literatura ma swoje miejsce jako część kultury" i w celu unikania trudności w realizacji tego programu proponuje kilka założeń:

> Fragmenty literackie mają być dobrane według kryterium nadrzędnego, jakim jest reprezentatywność danego fragmentu dla symboliki polskiej kultury odbitej w świadomości Polaka kończącego szkołę średnią w Polsce. Kolejne kryteria to reprezentatywność dla polskiej kultury w ogóle, adekwatność i ilustracyjność do tematu lekcji komunikacyjnej […], uwarunkowania lokalne (twórca lokalny, temat lokalny, wspólnota doświadczeń itp.) (2009:).

Podręcznik *Mówta, co chceta...* (Mitrewa, Dubisz 2004) składa się więc z siedmiu rozdziałów, zwanych „ściągawkami" (które to określenie wpisuje się w wybraną przez autorów konwencję mówienia z humorem o poważnych rzeczach w celu ułatwienia zrozumienia i przyswajania podawanej informacji), poprzedzonych wstępami autorów, wpisującymi się w tę samą konwencję: pierwszy z nich to „próba usprawiedliwienia się", a drugi – „próba wyjaśnienia, o co w tej książce chodzi".

Pisząca te słowa w ramach swego „usprawiedliwienia się" stwierdza (już na serio) m.in.:

> Na podstawie własnych doświadczeń i dzięki kontaktom z kolegami z Polski, ze Wschodu i Zachodu, wiem czego najbardziej brakuje w codziennej pracy nauczyciela języka polskiego jako obcego: podręczników zawierających współczesną wiedzę o różnych odmianach języka, o stale zachodzących w nich zmianach. Poza granicami Polski, głównie na Wschodzie, brakuje często nie tylko czasopism, lecz też książek polskich, a to oznacza, iż brak również pisanego słowa w jego najpiękniejszej formie – literackiej. [...] Podręcznik – z powodów zrozumiałych zawiera tzw. wiedzę w pigułce. Jednocześnie jest on jak puzzle, w którym każdy element różni się kształtem i kolorem, lecz uzupełnia i wzbogaca całość swą niepowtarzalną innością. Dlatego mamy nadzieje, że nasz podręcznik przyda się każdemu, kto uczy bądź uczy się języka polskiego jako obcego; przyda się i w pracy nauczyciela, i w procesie dokształcania się zagranicznego polonisty, który chciałby poszerzyć swoją wiedzę o Polsce i współczesnej polszczyźnie. Byłabym wielce usatysfakcjonowana, gdyby każdy nauczyciel – akademicki bądź uczący w szkółce sobotnio-niedzielnej – odnalazł w nim potrzebne mu konkretne informacje oraz inspiracje do dalszego rozwijania podjętych tematów (Mitrewa, Dubisz 2004: 13–15).

Z kolei Stanisław Dubisz dzieli się swoją nadzieją z innej perspektywy:

> Mamy nadzieję, że podręcznik znajdzie odbiorców nie tylko wśród cudzoziemców, którzy poznają język polski, polską literaturę i kulturę z trochę innego punktu widzenia, ale także wśród Polaków poza granicami Polski i wśród Polonii – zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie. Mamy też nadzieję, że wiadomości w nim zawarte przydadzą się także wielu etnicznym użytkownikom polszczyzny w kraju, a w szczególności młodzieży szkolnej i nauczycielom. Uważamy również, że może on być przydatny wszystkim cudzoziemcom, którzy będą się przygotowywać do egzaminu certyfikatowego ze znajomości języka polskiego (Mitrewa, Dubisz 2004: 18).

Wszystkie części podręcznika mają podtytuł z konstrukcją językową zawierającą wyraz „czyli" oraz wyrażenie-klucz (najczęściej znany przez każdego Polaka cytat lub jego fragment): „Ściągawka pierwsza, *czyli po słowie nas poznacie*", „Ściągawka druga, *czyli piękna nasza Polska cała*", „Ściągawka trzecia, *czyli uroki polszczyzny na obczyźnie*", „Ściągawka czwarta, *czyli Polacy nie gęsi, iż swój język mają*", „Ściągawka piąta, *czyli Warszawa da się lubić*", „Ściągawka szósta, *czyli piękno niejedno ma imię*", „Ściągawka siódma, *czyli sprawdź, co znasz…*".

Książka i każdy jej rozdział opatrzone są mottem (krótkim tekstem – symbolem Polski i polskości): podręcznik – wierszem *Katechizm młodego Polaka* Władysława Bełzy, następne zaś części – fragmentami utworów Czesława Miłosza, Wincentego Pola, Juliana Tuwima, Cypriana Kamila Norwida, Tadeusza Borowskiego, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Stanisława Jerzego Leca.

Pierwszy rozdział podręcznika stanowi odrębną i bardzo ważną jego część, jest podstawą dalszego rozwinięcia poruszonych w nim tematów, zawiera bowiem opisy współczesnej polszczyzny w jej zróżnicowaniu (dialektalnym i funkcjonalnym), opisy języka zbiorowości polonocentrycznych i dialektów polonijnych oraz przedstawia niektóre zagadnienia poprawności językowej z uwzględnieniem rozwoju polszczyzny. Rozdział drugi to próbki polskich dialektów wiejskich i miejskich z ich egzemplifikacją tekstową i literacką (oryginalne teksty gwarowe, teksty Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Wiecha), rozdział trzeci zaś zawiera przykłady dialektów polonijnych. Dołączono do nich (rozdział czwarty) teksty ilustrujące obecność gwarowych elementów w twórczości pisarzy i dziennikarzy (z uwzględnieniem zapożyczeń z języków obcych, języka propagandy politycznej i zagadnień poprawności językowej), wybór tekstów prozatorskich – artystycznych i użytkowych, historycznych i współczesnych, tekstów kultury wysokiej i subkultur młodzieżowych. Rozdział piąty przedstawia Warszawę, wreszcie rozdział szósty obejmuje wybór polskich tekstów poetyckich – od *Bogurodzicy* po *Sto lat*. Celem tego reprezentatywnego wyboru jest uzmysłowienie, jakim wdzięcznym tworzywem jest polszczyzna, jakie cuda i cudeńka da się z niej ulepić, idąc śladami trzech słów-sztandarów: Ojczyzna, Miłość oraz Piękno.

Natomiast rozdział siódmy omawianego podręcznika to sprawdzian dla pilnych czytelników – test oryginalny w formie i edukacyjny w swej treści. Odpowiedzi na wszystkie przedstawione w nim pytania ukryte są na stronach podręcznika, np.: na ile szacuje się liczbę Polaków poza granicami Polski; z czyjego wiersza pochodzi zawołanie „To Polska!... Polska!... To ojczyzna nasza!"; w którym roku zanotowane zostało pierwsze zdanie w języku polskim „Daj, ać ja pobruczę, a ty poczywaj…"; kiedy został zapożyczony wyraz *kawa*; który z podanych polskich pisarzy dostał literacką nagrodę Nobla; z jakiego języka zapożyczono wyrazy *mur*, *rynek*, *ratusz*; co oznaczają wyrazy *filip*, *matysek* i *lamer*; z czyjego utworu pochodzi powiedzonko „Krokodyla daj mi,

luby"; który ze znanych warszawskich budynków nazywany jest *żyletą*; przez kogo zostało spopularyzowane hasło „Róbta, co chceta" itd.

Autorzy uznali, że do tego podręcznika niepotrzebne są specjalnie opracowane ćwiczenia dla uczniów zaawansowanych, pozostawiają tym samym zagranicznym nauczycielom swobodę w wyborze metodologii ich pracy glottodydaktycznej, tym bardziej, że książka stanowi również propozycję do zastosowania w samodzielnej pracy polonistów i Polonusów.

Do czytelników należy ocena, w jakim stopniu autorom podręcznika pt. *Mówta, co chceta...* udało się zrealizować ich zamierzenia. Niewątpliwie stanowi on kolejny krok w kierunku przybliżania odbiorcom na całym świecie obrazu polszczyzny dawnej i współczesnej w kontekście nauczania języka polskiego jako obcego.

Bibliografia

Awdiejew A., 2001, *Komunikatywizm (perspektywa metodologiczna badań lingwistycznych)*, [w]: *Język w komunikacji*, t. 1, red. G. Habrajska, Łódź.

Chrupczalski A., Kołodziej D., *Miejsce i rola „lekcji otwartych" w realizacji programu zajęć z wiedzy o Polsce i jej kulturze dla młodzieży polskiej ze Wschodu*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice.

Kowalewski J., 2009, *Teksty kultury w praktycznej realizacji programu kulturowego*, [w:] „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców" 17, *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego – 2*, red. G. Zarzycka, G. Rudziński, Łódź.

Mitrewa M., Dubisz S., 2004, *Mówta, co chceta, czyli ściągawki z wiedzy o polszczyźnie i kulturze słowa*, Warszawa.

Nowicka-Jeżowa A., 2001, *Panorama polonistyki zagranicznej. Instytucje – ludzie nauki – praca badawcza i dydaktyczna*, [w]: *Polonistyka na świecie. Pierwszy kongres polonistyki zagranicznej, Warszawa 4–6 września 1998*, red. S. Dubisz, A. Nowicka-Jeżowa, J. Święch, Warszawa.

Obućina P., *Praca z tekstem dramatycznym w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Inne optyki, Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice

Sajenczuk M. E., *Symulacja w nauczaniu języka polskiego jako obcego i kultury polskiej. Z doświadczenia lektora gościnnego na polonistyce sztokholmskiej*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice.

Słownik języka polskiego, 1964, red. W. Doroszewski, PWN, Warszawa.

Tichomirowa W., 2001, *Tekst literacki jako teren spotkania/zderzenia kultur (na przykładach polskiej literatury łagrowej)*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice.